

Wasaqpi, Waylla Pampapi, Tawqa Markapi irqikunaq qillqasqan

Il Siwarcha

9.1
1211
007

Eg.1
M2H
2007

Wasaqpi, Waylla Pampapi, Tawqa Markapi irqikunaq qillqasqan

Il Siwarcha

II Siwarcha

Primera edición
Cusco - Perú, agosto de 2006
Tiraje: 4,500 ejemplares

Segunda edición adaptada
Lima-Perú, mayo de 2007
Tiraje: 4,500 ejemplares

Este libro es producto de la creatividad de los niños, niñas y maestros de Huasac, Huayllabamba y Taucamarca, con la asistencia técnica de UNICEF.

Diseño y diagramación: Gisella Scheuch Pool

Ilustraciones: Niños y niñas de las comunidades campesinas de Taucamarca, Huasac y Huayllabamba, de la provincia de Paucartambo, región Cusco

Dibujo de la carátula: Gudelia Roca Tapia

Revisión: Hipólito Peralta Ccama, Gudelia Roca Tapia

Hecho el Depósito Legal en la Biblioteca Nacional del Perú N°: 2007-07012
Impreso por: EDITORIAL Y GRAFICA EBRA E.I.R.L. Telf.: 326-5361
Lima - Perú

WARMI QHARI QILLQAQ WAWAKUNA

Wuasaq 50418 Yachaywasipi, 3°- 6° yachaqkuna.
Wayllapanpa 50449 Yachaywasipi, 1° - 6° yachaqkuna.
Tawqamarka PRONOEI "Los Aguiluchos", 5 watayuq wawakuna.
Tawqamarka 50794 Yachaywasipi, 1° - 4° yachaqkuna.

WAWAKUNA YANAPAQ AMAWTAKUNA

José OVIEDO MEDINA; Wasaqpi 3° t'aqata 4° t'aqatawan.
Aurelio CÁCERES MENDOZA; Wasaqpi 5° t'aqata 6° t'aqatawan.
Luisa ÁLVAREZ CHÁVEZ; Wayllapanpapi 1° t'aqata.
Yorka Angélica BRAVO FARFÁN; Wayllapanpapi 4° t'aqata.
Porfirio HUISA CHANCO; Wayllapanpapi 5° t'aqata.
Dora Luz PERALTA LOAIZA; Wayllapanpapi 6° t'aqata.
Jesús SURCO TORRES; Tawqamarka PRONOEIpi wawakunata.
Kelma TAPIA VASQUEZ; Tawqamarkapi 1° t'aqata 2° t'aqatawan.
Isaac VILLENA NUÑEZ; Tawqamarkapi 3° t'aqata 4° t'aqatawan.

Kaqninkuna

Riqsichiynin	7
Qallariy qillqa	9

Willakuykuna	11
Chiwakumantawan intimantawan	12
Kampanayuqmantawan hatunwayq'umantawan	13
Tarukamantawan atuqmantawan	14
Machumantawan ukukumantawan	15
Karnawalpi tusuq ayllumanta	16
Purikuqmanta kukuchimantawan	17
Chikuchakunamantawan kukuchimantawan	18
Waka michiqmanta	19
Karnawal kukuchimanta	20
Karnawalpi sapan qharimanta	21
Viajeromantawan kukuchimantawan	22
Awaq warmimantawan wallpamantawan	23
Pikimanta runakunamantawan	24
Iskay p'urukunamanta suwamantawan	25

Musphaq irqichamanta	26
Phista sunqu maqt'amanta	27
Payamantawan hampiq runamantawan	28
Chinkakuq irqimanta	29
Atuqmantawan kurturmantawan	30
Awlamantawan qataymantawan	31
Kimisa irqikunamantawan uwihakunamantawan	32
Iskay warmiyuq runamantawan ankamantawan	34
Waynamantawan runakunamantawan	35
Marcosamantawan kurturmantawan	36
Warmikunamantawan apumantawan	38
Llant'achiqmanta phuyumantawan	40
Tiyaymantawan kukuchimantawan	42
Warmimantawan almamantawan	43
Atuqmantawan wallatamantawan	44
Qusquq willka takiynin	45

Textos en castellano	47
El maíz amarillo	48
El pollito y la manzana	49
Creencias y cuentos	50
Lima quwi	51
Don Teodoro y el venado	52
El campesino y el bosque	53

Riqsichiynin

Llapan hinantin Qusqu chiqa yachaywasikunapi yachakuq warmi qhari wawakuna, qamkunapaqmi kay ch'uyanchasqa sumaq ñawinchana qillqa mayt'uta chayachimuykichik. Ichayá sumaq chaskisqa Kanman.

Kay q'ipi mayt'uqa Wasaq, Waylla Pampa, Tauqa Marca llaqtakuna ukhupi yachaywasiman puriq wawakunap qillqaspa apachimusqanmi. Kay mayt'upim tarinkichik, qhichwa kawsaypi tukuy imaymana ruranakunamanta wakichisqa hawarikunata/ willakuykunata.

Chayraykun, may kuisqa tarikuyku hatun qhichwa runa kawsayninchik, yachayninchik, yuyaychakunanchik kay wawakunap qillqasqanpi sayarisqanmanta.

Yachananchikmi, qhichwa kayqa manam qhichwa rimayllachu, aswanpas qhichwapi ñawinchaymi, qillqaymi, hinapas yuyaychakuy, sunquchakuy ima.

Chayta nispan qamkunapaq II Siwarchata saqisaykichik, amahina
kaychikchu paywan kuchka astawan yachaychik.

Inti raymi, iskay waranqa qanchis pachak wata.

Prof. Francisco Ciro Concha Aún
Jefe de la Unidad de Educación Primaria de la DRE Cusco

Qallariy qillqa

Perú Mama Llaqtanchispi Wawanchiskunata yachachinapaq, ñuqanchis hina qhawanayukunapaq, yanapanakunapaq iman, Kaykay k'uchuq umanpi tarikuq, Qusqu DRE - UGEL Pawkartampua ñawi rurunpi tarikuq Yachaywasinkunamanta: II.EE. 50418 Qullana-Wasaq, 50449 Wayllapanpa 50794 Tawqamarka, chay misk'i rimaykuna ayllu ukhukunapi p'inqakuywan pakasqankumanta qillqa mayt'uman tukuchispa SIWARCHA sutiyuqta, UNICEFpa munakuyninwan, PROFUTUROq yanapayninwan k'anchayman hurqumuyku.

Qhaynawata pawqarmit'a killapin, Pachamamanchis t'ikarimuchkaqtin, siwar q'intichakuna hina, PRONEImanta 6° ñiqi primariakama, irqikunaqa taytamamankuq ayllunkuq misk'i rimay yachasqankuta ch'uqurimuspa, yuyayninkuwan yapaykuspa I WILLAKUYPI TUPAY nisqa llamk'anapi achka qillqasqakunata paqarichinku, chayta iskay kinsa mit'api akllaspa yachachiqkuna yanapaqtiyku allicharuspa pisillamanta tukuyku.

PRONOEImanta 6° t'aqakama yachaq irqikunan watuchita, takiyta, harawitawan qillqanku, 5° 6° ñiqitaqmi willakuykunata:

- Watuchikuypin irqikunaqa allinta riqsirunku qhallariyninpi rimanakuyta, watuchiqwan watuqwan rimanakusqanta (Imasmari, imasmari...) - nispa nisqankuta, kay liwrupiqa manaña qillqachiykuchu.

-Takiyta qillqaspan harawiwawan aylluchanku, ichaqa kutiyqa takillapi kasqanta allinta atiparunku.

-Willakuyпитаqmi, qhallariyninta, sasachakuyninta tukuyninintawan t'inkinaqkunawan huñuyta yacharunku. Hinallataqmi, qichwa simipi yuyaqkunaq willakusqan iskay kimsa sasachayniyuq mana tukuy willanapaq, chay willakuykunata ch'ulla sasachayllayman tukuchinku.

SIWARCHAqa yachachiqkunaq wawakunawan iskay kawsaypi iskay simipi ñak'ariywan llamk'asqaykuq qhulla ruruchan hinam rikukuchkan, ima pantayniykunatapapas rikuchiwayku qhipaman allichanaykupaq.

Eugenia Gudelia Roca Tapia
Yachachiqkunaq, Irqikunaq sutinpi

WILLAKUYKUNA

KAMPANAYUQMANTAWAN HATUNWAYQ'UMANTAWAN

Ñawpaqsi arí, kay llaqtapiqa kampanayuqwan hatunwayq'uwan ch'ulla ayllulla tiyaqtin, chimpa pura llakisqa qhawanakuq kasqanku.

Chaysi kay urqukunaqa rimanakusqanku kay aylluta allin kawsananpaq ima ruraypipas yanapanankupaq, kaqllapi tiyaspa kusichinanpaq, ripuyta munaqtinqa Qisqay quchaman wikchuyunanku kasqa.

Hinaspansi, Kampanayuqwan Hatunwayq'uwan chay ch'ulla aylluta achka aylluman tukunankama yanapasqaku, kunantaq Tawqamarka sutiyuq llaqta kapun.
Chaypin tukun.

Yachachiq: Jesús SURCO TORRES.

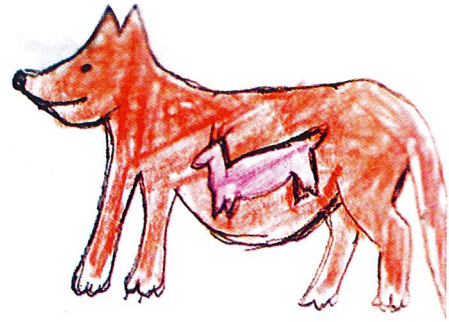

for more of art in art
of + 666666 666666
666666 666666 666666
666666 666666 666666

Flor de María ALLPACCA TORRES, PRONOEI "LOS AGUILUCHOS", Tawqamarkamanta.

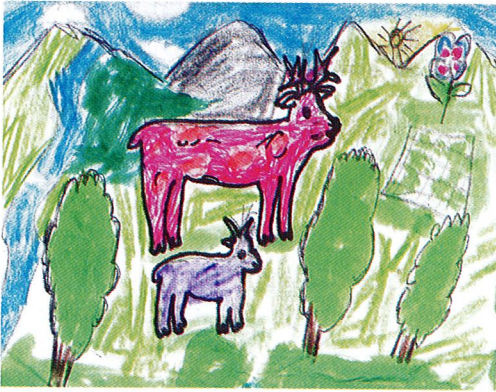
TARUKAMANTAWAN ATUQMANTAWAN

Chhaynas kasqa, huk taruka iskay
uñachayuaq, atuq muyumuqtin rumikunawan
allinta wisq'akuspa huk mach'aypi tiyasqa.
Huk tutaraqqa, yarqasqa kaspas, q'achuman
rinanpaq. Uñachankunata limpu k'uchupi
rumi qhipapi puñurachispa, willatamusqa:
- Pipas waqyakamuqtinqa, ch'inilla kankis,
ama punkuman purinkischu.

Chiqaqsi, tunpa qhipallanta atuq punkupi
muyusqa. Tarukachakunaqa, chupanta rikuruspankus manchakuspa kaqllapi
sayasqaku.

- ¡Wawaykuna llusqsimuychis - nispa, mama taruka tukuspa waqyakusqa.
Manas pipas kuyurisqachu hinaspas atuqqa ripuq tukusqa. Kutiramuspas
hinallataq waqyakusqa; qhipataqa huk kaq tarukachas punkuman p'itasqa:
- ¡Mamay, mamay! - nispa nisqa.
Chaysi atuq t'uquman yaykurusqa.

Chaymanta, paya taruka mach'ayman
kutiqtinqa sapallanñas Uñachan
waqachkasqa, huknintaqa atuqsi
mikurusqa. Chaysi, phiñasqa tarukaqa
kuchilluta, tikrasta, yawrita ranphutawan
q'ipiyukuspa uñan maskaq purisqa. Mayu
patapis saksallaña atuqqa thallachkasqa;
allillamanta wiksanta khallaruspas uñanta
hurqurusqa, hinaspataq rumikunata
winaruspa sirarusqa. Tutayaytañas atuq
rikch'arispas mana sayariyta atisqachu.
Chaypi tukun.

Rosmel CHILE MANUTTUPA, 3º Tauqamarkamanta.

MACHUMANTAWAN UKUKUMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk machula, chuqllu rihuriramuqin chakran patapi ch'ukllata rurakuspa sapa tutan mana puñuspalla, ruqyaspa tiyapayamuq kasqa.

Chaysi huk tutaqa awiluqa paraqin misk'ita puñurapusqa, rikch'arinanpaqqa, huk hatun yana alqa khuchis saranta mikhuykuchasqa, machuqa sipiruy yuyaysi tirasqa, hatun rumikunawansi ch'aqin, manas kuyurinchu, huk rakhu k'aspiwan p'anaqtinsi runa hina sayarispa chuqlluwan umanpi machuta ch'aqirparisqa.

Hinaspas, mancharikuspa runaqa ch'ukllanman yaykusqa - "Kukuchis kayqa riki" - nispa. Akchikyayta qhawariqinqa huk ukukus saksallaña llusichkasqa, qatiriqtintaq muntipi chinkaykusqa. Chaypi tukun.

Saúl David CCORICASA MANUTTUPA, 2º Tauqamarkamanta.

KARNAWALPI TUSUQ AYLLUMANTA

Huq kutinsi Limamanta chayamuq runakuna, warmi qhari, wawakunantin wasinku punkupi kapuli mallkita muyuspa karnawalpi tususqaku.

Chaysi, pisiparuspanku samasqaku, aqhatas tragutawan uhasqaku, chaykamas irqikunaqa mallki pataman wicharuspa pakakusqaku. Kaqmanta tusuy qallarinkupaqsi wawankuta waturikunku, mana rikuspas wichayman urayman waqaykuspa purisqaku.

Qhipatañas, irqikunaqa asiyukuspa mallkimanta uraykamusqaku, - "Mana tragu tumanaykispaqmi" chayta rurayku - nispa nisqaku. Chaypi tukun.

Elmer Fernando HULLCA QUISPE, 4° Wayllapanpamanta.

PURIKUQMANTA KUKUCHIMANTAWAN

Chhaynas kasqa, huk purikuq runa sapallan puna llaqtata risqa, kukatas q'ipisqa qhatukunanpaq. Hinaspas purikuqtaqa huk ch'inniq wayq'upi tutayarusqa, waqna karupi k'anchayta rikuruspas samapakuq purisqa, chayaruqtinga huk mach'aypis mut'iwan aycha kaltupiwan t'impusqa, mana pipas kaqtinsi runaqa utqaylla mikhusqa, saksaruspataq huk k'uchupi puñusqa. Chayllamansi, huk hatun yanakama runaqa waka rikrayusqa chayaramusqa, punkupi chakayuspas mikhuq tiyasqa, aychantas waturikun, mana tarispas sayarispa rimapakusqa:

- ¿Pitaq mikhunaytari mikhurun?, ñuqaqa llapan uywatan mikhuni, runatapas mikhunin, tukullatañan manchakuni.
- iTukuuuu, tukuuu, k'aarr! - nispas, runaqa waqyakusqa.

Chayta uyarispas kukuchiqa qhata urayta wikch'uyukuspa mayuman wañusqa chayasqa.

Felicia CHILE CRUZ, 2° Tawqamarkamanta.

CHIKUCHAKUNAMANTAWAN KUKUCHIMANTAWAN

Huk p'unchawsi iskay chikuchakunaqa hatun urqupi uwihata michimusqaku.

Chaysi inti patataña, quqawankuta mikhuchaqtinku, hanay q'asamanta yanakama kukuchiqa muyumuchkasqa, chikuchakunaqa mancharikuspankus huk t'uquman pakakuq purisqaku; chaymanpas qhatillasqataqsi kukuchiqa, mana mayman puriyta atispas. Warmakunaqa qaqa wichayta lat'asqaku, kukuchipas qhipankuta wichasqa.

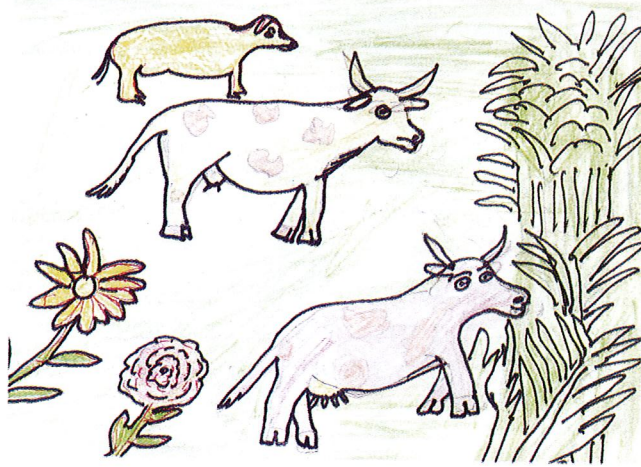
Hinaspas aswan hatun rumi saruqtinku urmaykamuspa, kukuchitaga hap'iruspa wañurachisqa.
Chayñas irqikunaq tullun takyasqa, utqaylla uwihankuta qhatiyukuspas wasinkuman kutipusqaku.
Chaypi tukun.

María MANUTTUPA PUMALLICA, 2° Tawqamarkamanta.

WAKA MICHIQMANTA

Huk kutinsi, huk irqicha iskuylamanta llusqispa Wayllak'uchu wichayta wakankunata michiq qhatisqa.

Chaysi, wakankuna chay panpapi waylla mikhunan kama, huk kapuli mallkiman waskhata watucharuspa, mana imata yuyaspa kusiqaña wayllunk'usqa. Warak'a t'uqyamuninñas mancharikuspa tatisqa, qhawarikuqtinga wakankunas chakraman dañukuq yaykurusqa, qhulla saratas mikhuchkasqaku.

Yaqaña chakramanta llusiramuchaqtinsi chakrayuq warak'anwan waqtasqa, wakankunataq wasinman qatiyta munasqa, chaysi irqiaq waqayuspa walikusqa, chakratas hukmanta allincharusqa.

Chaymantapachas chikuchaqa, mana wakanta michispaqa pukllasqachu, aswansi waraka simp'ayta yacharusqa.

Juvenal BARRETO FLORES, 5° Wayllapanpamanta.

KARNAWAL KUKUCHIMANTA

Huk kutinsi huk ayllupi karnawalpi misk'illataña takiyuspa, tinyata qinatawan waqachispanku, warmi qhari wawakunantin tususqaku.

Chay allinnin phistapis huk Paya, tususqankuman ithiykusqa, chaysi mamakutaqa pisipanankama tusuchisqaku. Tutayaykuytaqa wasi ukhuman yaykupas payamanqa aqhata haywasqaku, qasqullanmansi hich'akusqa.

- iPis, pis waqyamuwachkan! - nispas, mamakuqa hawaman llusqispa, mana kutiyusqachu, chaysi huk runa punkumanta qhawasqa, manas pipas kasqachu, huk hatun yanakama runallas sayachkasqa, chaysi runaqa tapusqa:

- ¿Yaw, pitaq kankirí? - nispa.

Upallallas runataqa makinmanta chiri makinwan hap'iruspa apayta munasqa, chay payaqa kukuchis kasqa. Chaypi tukun.

Marlene QUISPE QUISPE, 4º Wayllapanpamanta.

KARNAWALPI SAPAN QHARIMANTA

Chhaynas kasqa huk runa, warminwan, iskaynin ususinkunawan, suyran payawan huk wasillapi tiyasqaku, sapallansi chakrata llamk'asqa.

Chaysi karnawalpi tusuyta munaspa, huk qharikunata wasinman hamunankupaq walikusqa, llasaqtas mikhunata wayk'uchisqa, aqhapas, sirpintinapas hunt'as kasqa. Runaqa mana mikhuspas mink'aykunata suyasqa, manas pipas hamusqachu, hinaspas llakisqa tiyasqa.

Chaymantaqa, warmikunas takiyta tusuyta qallarinku, mana imayna kayta atispas runaqa chawpinkupi tususqa. Chaypi tukun.

Remigia TECSI CHINO, 4º Wayllapanpamanta.

VIAJEROMANTAWAN KUKUCHIMANTAWAN

Huk p'unchawsi, "kusicha wichayqa
llamk'aparakamusqa" - nispa, huk viajero karu llaqtata
sapallan purisqa.

Inti patatañas phuyu llup'asqa, yaqaña chay
llaqtaman chayarunan kachkaqtinsi, huk astasapa uqi
turu uwihaga tirayllaña hamuchkasqa; chaysi runaqa
hap'irparispa, kusionallaña
much'unpi q'ipiyukusqa, sunqullanpis rimapakun:

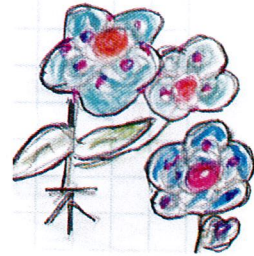

- Kay hatun turutaqa pachak sulisllamanpas
wintirusaqchá
- nisqa.

Allin karutaña purichaqtinsi, turuqa rimarirusqa:
- ¿Llasataqchu kasqani? - nispa.

Chayta uyarispas viajeroqa
pampaman waqrasapata
kacharparispa t'uqyallaña ayqikusqa, karumantaña
qawarikamuqtinqa, qhipantas kukuchi
qatimuchkasqa. Hinaspas runaqa manaña kallpayuq
p'itasqa, hapiyrunanña kachkaqtinsi kuchillunta
hurqikusqa.

Hinaspansi, kukuchiqa ñanpa uranman
wikch'uyukusqa iTaqraq, p'uuun! - nisparaq, kay
thanta lata hina, millayta asnarispa; ñak'aymantas
llaqtaman runaqa chayasqa. Chaypi tukun.

María MANUTTUPA PUMALLICA, 2º Tawqamarkamanta.

AWAQ WARMIMANTAWAN WALLPAMANTAWAN

Huk p'unchawsi, huk warmi wasin punkupi t'ika punchuta awasqa, larunpitaqsi chuchugata ch'akichisqa. Chayllaraq qhallarichkaqtinsi huk muru wallpa chchuga pallaq yaykuramusqa, qarqurun kaqsi kutiramun; manaña awayta usyachiqtinsi warmiqa chuchugata waqaycharusqa.

Chaywansi wallpaqa phiñasqa warmiqa makinta yawarraq ch'ikarusqa, awasqanta saqispas wallpata qatisqa, uywaqninmansi willakusqa:

- ¡Wallpaykin khaynata ch'ikaruwan! ¡Watay! - nispa.
- ¿Wañusqachu karanki chay hina rurasunaykipaq?
- Wasiyman yaykuramuqtinga muqurusaqmi.
- Ñuqapas kunkaykitan kuchurusayki.

Chayta uyariruspas wallpaqa hayt'aspa uywaqninta k'umparusqa, rapranwan umanpi p'anaspas yuyayninta chinkarachisqa. Warmitaq mancharisqa ayqikusqa, wallpaqa tariparuspas nisqa:

- Killantinmi mana mikhuchiwancho, chuchugañam kallpacharuwan. Sapa punchaw runtupusayki, pusakuway.
- Chay qipataqa warmiwan wallpawanqa kuskas ñañantin hina tiyakusqaku.

Alcides CHINO BARRETO, 5º Wayllapanpamanta.

PIKIMANTA RUNAKUNAMANTAWAN

Chhaynas kasqa, huk runaq wasinpi piki rikhurirusqa, aswanta k'amiaqtinsi achkaman mirarusqa.

Chaysi, huk p'unchawqa wasin punkupi puñunanta mast'aruspa ruphaypi runaqa pikita sipisqa. Ñan puriq runakunas qhawarispa rimasqaku khaynata:

- ¡Atataw pikita pallasqa, DDTwan wañuchiy hukpaqkama!
Chayta uyariwaspa huk piki ayqirusqa, huk kaq runatas hayt'aspa wichay chakirachisqa, huk kaqtataq saqmaspa pampaman k'umparusqa, qhipa kaqtataq umanwan p'anaspa yuyayninta chinkarachisqa.

Runakunaqa pikita mancharikuspas upallalla wasinkuman k'irillaña ripusqaku . Chaypi tukun.

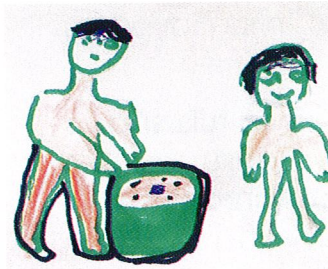
Felicia CHILE CRUZ, 2º Tawqamarkamanta.

ISKAY P'URUKUNAMANTA SUWAMANTAWAN

Chhaynas kasqa, iskay p'uruchakuna huk llaqtachapi tiyasqaku, taytankuqa hatun runas kasqa, chaysi unayña unqusqa.

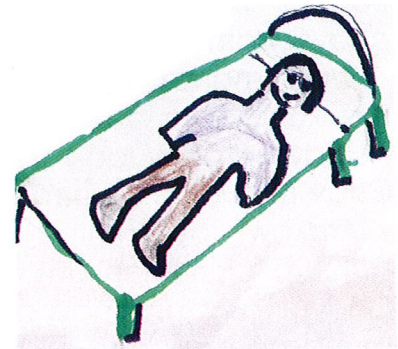
Hinaspas huk domingota p'urukunaqa Qusquta risqaku - hawasta qhaturamusun papanchis hampichinapaq- nispanku. Allintaña qullqita huñuruqtinkus huk suwa qullqita llapanta qichurusqa, waqayuspas tiyankuq wasinta risqaku.

Paqarisnintinqa, tiyankus paletasta qhatuchimusqa, larunkupitaqsi qusan mach'asqa tukuspa thallasqa, kaqmantas chay suwaqa muyumusqa, qullqita qichuyta munaqtinsi, tiyunkuqa hatarispa suwataqa kunkanmanta hap'iruspa wardiyaman apasqa, chaypis suwaqa walikusqa:

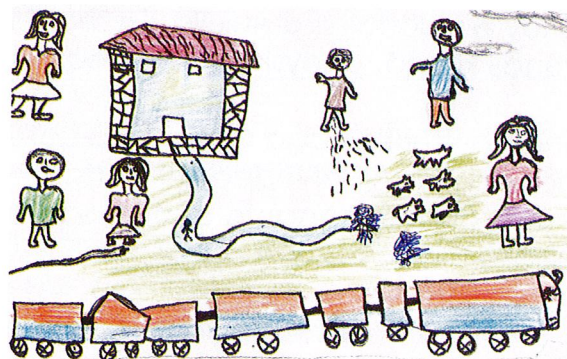
- Manam qullqiy kanchu, kallpaywancha kutichisqa, chakranta llamk'aspa - nisqa.

Hinaspansi, p'urukunaqa hatun yana runata pusayukuspa wasinkuman kutisqaku, chaypis papanqa wañurusqaña, suwaqa Lamaymansí t'impuq unuwan wapsichiq q'ipirusqa, chaywansi taytakuqa ratulla alliyarusqa. Qullqinku suwakusqanmantas chaninpi kutichisqaku.

Karen HUAMÁN HUAMANTICA, 3º Wasaqmanta.

MUSPHAQ IRQICHAMANTA

Huk kutis, huk irqicha hatun llaqta yachaywasipi yachayta tukuspa maman qhawaq hatusninta risqa, huk rumiwasipis tiyasqaku. Chaysi chikuchataqa uwiha michimunarpaq maman kamachisqa, tumpa muyurispallas huk p'ultuman hisp'arusqa, chaywan mancharikuspas wasinman kutirusqa:

- ¡Alalaw, paran parachkan! - nisqa.

- ¿Maytaq paraqa kanchú? - nispas, warmiqa michinaman qatisqa.

Paqarisintinsi chikuchataqa unuman rinanpaq maman kamachisqa, chaysi warmiqa qhapisqa:

- ¡Waw, mamay manam rikunichu, kay phuyun wasikunata urqkunatapas pakawachkan!

- ¿Maytaq phuyuqa kanchu? ¿Simiykimanta wapsiy llusiqtaq?

Chay tutayaytas, warmiqa huk kuruchata punkupi rikuruspa:

- ¡Atakaw, kay trin ñit' iruwasun! - nispa qhapisqa.

- ¡Maypin trin kachkan! ¡Kayqa pachakchakitaq!

Chaypiñas mamanqa chikuchaq mañanta yacharusqa, mana rurayta munaspa musphaq tukusqanta. Chaypi tukun.

Alex GODOY HUAMAN, 4º Wasaqmanta.

PHISTA SUNQU MAQT'AMANTA

Huk kutinsi, runakuna warmi qhari wawakunantin, Taytacha Santa Cruzpa phistaman risqaku, chayta rikuspas huk irqipaspas mana mamanman willaspa karu qipankuta purisqa.

Chawpi p'unchawta hinas irqiqa huk llaqtaman chayarun, manas pipas kasqachu, wasikunapas wisq'asqakamas kasqa, llakisqas warmaqqa inlisyata yaykusqa, ch'insi kasqa, chaypi sayachaqtinsi wasi ukhumanta millay kunkayuq runa rimapakamusqa:

- ¡Pin chaypi purin! ¿Maypin kuchilluy? - nispa.

Chayta uyarispas maqt'aga tiramusqa manaña qhipanta qhawarikuspa, wasinman chayaramuspa taytanman willaqtinsi yachasqa chay runakuna llapan huk llaqtaman phistaman risqanta, chay inlisyapiqa huk upas tiyasqa, llut'anta rimaspa warmakunata manchachiq kasqa.

Hermógenes ANCCALLE BARRETO, 4º Wayllapanpamanta.

PAYAMANTAWAN HAMPIQ RUNAMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk payacha, paypa imanpas kachkaqtin runaq kaqninta mañakuspalla puriq kasqa, llaqtantin runa yachasqaña.

Huk p'unchawqa, huk warmimanta qhulla chuqlluta mañakuspas, tumpa t'impurichispalla mikhurusqa, hinaspas wixsan nanayta qallarisqa, umanpas, sunqun muyuqtinsi waqaykusqa.

Lat'anpallanmantañas hampiq runaq wasinman chayarusqa, chaypis runaqa qhulla chuqllu lawata qaraykusqa; mamakuqa manas munasqachu, chaysi haynata mat'isqa:

- Kay lawachaqa hampim - nisqa.
- ¡Qanmantachá kasaq, wañuqtiyqa p'ampawankin! - ninsi payaqa.
- ¡Chayllawanmi hampini, mikhuy! - nispas phiñarikusqa.

Chaymantaqa, hinata lawata mikhuruspas warmiqa qhaliyarparin, sayariruspas radiota uyarispa tusuykusqa, hampiqtapas tusuyachisqa muyumuyurispa.

- Chayllan chay pago hampiwaspaykimanta - nispa, mana imalla mamakuqa ripokusqa.

Joel BARRETO YAURI, 4º Wayllapanpamanta.

CHINKAKUQ IRQIMANTA

Qhayna watas, huk irqi Wayllapampa yachaywasiman allin tutaraq, maman llasaqta quqawata mañakuspa, iskuylanman purisqa, chaysi warmaq, tuparusqa huk runawan iskuyla punkupi, hinaspas haynata rimapayasqa:

- Yaw chikucha Yunkata pusasayki, chaypi misk'i rurukunata mikhunki, wallpaykunata qhawaqtiyki achkata qullqita qusayki - nisqa.
- ¡Mamay phiñakuqtinrí! ¿Hayk'aqtaq kutimusaqri?
- Kimsa p'unchawllamanta karuypi apamusayki.

Chaysi warmaq Pillkapatata qhatikusqa, chakrata qhawaspas sapallan huk allquchantin tiyasqa, yukallata mikhusqaku, unquruspa nisyuta waqasqa.

- Ñanta rikuchkani, llaqtaykita pusarusayki- nispas allqucha llullasqa.

Chay tutas allquchaq qhipanta irqiqa muntinta purimuspa thantallaña, k'irillaña huk ayllumanta p'achata mañakuspa llaqtanman chayamusqa. Chaypis mamanqa ayllunkunawan kuska waqayuchkasqa "Wawayqa wañuncha"- nispa, rikuruspas paypas waqaykusqa.

Herminia PACHECO QUISPE, 4° Wayllapanpamanta.

ATUQMANTAWAN KUNTURMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk misti tukuq atuq, yarqasqa puriqtinsi khuyapayaspa kuntur waqyaspa mikhuchisqa, hinaspas kumpayrita rurasqaku.

Paqarisnintinqa, atuqqa qharillañas kumpayrinta nisqa:

- iKumpayriy, qamchus ñuqachus ratulla huk uihata hap'iramusun!
- iYa listu! - nispas, kunturqa pasan uranta, atuqtaq hawanta.

Tumpanmanqa iskayninsi tuparusqa, chaypis atuqqa rimapakusqa:

- iChikallampi uwikha ayqiruwan, qanqa manataq imatapas tarimusqankichu! - nispas kunturta asipayasqa.

- iHaku yanaparamuway! - nispas kunturqa kumpayrinta pusasqa.

Chaypis kunturpa k'unpasqan, hatun wirallaña waka chutarayachkasqa, ñawinta, qhallunta, sunquntawan mikhuruspas kunturqa atuqman puchunta mikhunanpaq quykun. Chayllatan willaykichis.

Justo NINA BARRIOS, 5º Wayllapanpamanta.

AWLAMANTAWAN QATAYMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk awla, paya sipas ususinpiwan tiyasqaku, sapa p'unchawsi wawantaqa uwiha michiqa lumaman qatisqa. Chaysi huk tutayaytaqa huk misti ususintaqa wasinman tapukuyta munaspa qatikamusqa. Awlaqa manas rimarichisqachu, rumiwan ch'aqispas qarqupusqa.

Huk simanamantas mistiqa, kukata, trawuta, quwikankata achka mikhunakunatawan q'ipiyukuspa kaq kutisqa, hinallataqsi payaqa k'aspiwan p'anayusqa, tukuy apasqantas wisnisqa, imaymanatas k'amiyusqa:

- ¿Yaw yana maqt'a, maymantan qam hamuranki? - nisqa.

Qhipataqa, huk wiraquchata marq'akin kananpaq walikuspas warmi tapukuq risqa, t'antata, chukulatita, winutawan aparikuspa; awlaqa wiraquchata rikuruspas karumantaraq taripasqa, kikinmantas ususinta munachikusqa, hinaspas iskaynin qharikuna qatay chay wasipi qhipakusqaku. Chaypin tukun kay willakuy.

Ronal BARRETO HUALLPAMAYTA,
5° Wayllapanpamanta.

Katy Raquel BARRETO LLOQUE, 4° Siq'ispa Illimp'iq.

KIMSA IRQIKUNAMANTAWAN UWIHAKUNAMANTAWAN

Huk unay watas ari, Wayllapanpa llaqtapi kimsa wakcha irqikuna, sapallanku tiyakusqaku, qhari kaqsi Tomás sutiyuq kurak kasqa, chawpi kaqtaq Mariacha, sullk'achataqsi Juanacha kasqa.

Tarpuy wichaysi kimsantinku sara tarpuq risqaku, uwikhankutaq chakraq patallanpi mikhusqa; Tomaschas takllanwan chalkisqa, Mariachataq mukhuta churasqa, Juanachataq allpawan pakasqa. Pisipasqas samasqaku, aqha upyanankukamas, uwihankuqa chinkarusqa, maskaytas qhallarinku, waqaspa puriqtinkus huk kuntur willasqa:

- ¡Haqay lumapin, huk warmi uwihaykichistaqa t'uqupi wichq'arun! ¡Ama waqaspalla riychis!, Tumascha qhipanpallamanta qinata waqachinki, imata uyarispapas ama kutirinkichu, panaykikunataq uwikhakuna llusimuqtin aqhawan ch'allanqa... - nispas kunturqa yachachisqa.

Kunturpa nisqallantas irqikunaqa ruranku, chiqaqsi qinata uyarispa huk rit'imantakama p'achasqa paya qaca t'uqumanta llusqimusqa, imaymanata k'amispas allillanata Tomaschaq kasqanman purimusqa; qipantataqsi uwihakuna llusqimusqaku.

P'asñakuna aqhawan ch'allaqtinsi payaq rit'i p'achan chullurispamayuta hatarichisqa, uwihakunatas mayuqa yaqa apasqa, aqhawan mana t'ipiyta qhalliqtinkus wayra hatarispa mayutaqa huklaruman wikch'usqa, chayñas uwihakunaqa Tomaschaq kasqanman chayaramusqaku, chaymantaqa kuisqas kimsantin irqikuna uwihankuta qatiyukuspa wasinkuman kutimusqaku. Chhaynapin kay willakuy tukupun.

Ronal BARRETO HUALLPAMAITA, 5° Wayllapanpamanta, I Tupaypi akllasqa.

ISKAY WARMYUQ RUNAMANTAWAN ANKAMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk llaqtapi, huk waqlli runa iskay warmiyuq, Juanachawan Celiachapuwan, huk wasillapis iskayninwan tiyasqa. Chaysi huk p'unchawqa, uwihankuta michistin, chakrankuta tarpuq risqaku; siwarata t'akachkaqtinkus, huk anka muyupayamusqa, hinaspas rikuruspanku runaqa uwihanpa kinrayniman risqa, uñachantan mikhurunman nispa. Chaypis chay ankaqa rimapayasqa qhaynata:

- iYaw runa! ¿Imaynapitaq qamri iskay warmiwan tiyankirí? ¿Manachu p'inqakunki? iManan chayqa allinchu!

- ¿Pitaq qamri kanki, chaymanta rimapayawanaykipaqrí?

- iSaqa, kunanmi wañunki iskay warmiyuq kasqaykimanta, uwihaykipas tukukunqan! - nispa niqtinsi, runaqa mancharisqa nin:

- iManan wañuytaqa munanichu, imatapas kamachiway, rurasaqmi!

- iKawsayta munaspaqa, iskaynin warmiykita wikch'uy, uwihaykitataq wakchakunaman rakiy! - nispallas ankaqa phalaripusqa.

Chaysi runaqa upallalla uwikanta qatiyukuspa wasinta puriripusqa, warmikunallañas tarpuyta tukusqaku. Tutayaytaqa runaqa, uwihanta wakchakunaman rakiruspas, sapallan manchasqa wasi ukhunpi wichq'arukuspa tiyasqa, manas warminkunataqa yaykuchisqachu, muyusqankumanta hinas taytamamankuq wasinman ripukusqaku. Chaypi tukun kay willakuy.

Ader Anibal. YAURI QUISPE, 5° Wuayllapanpamanta, I Tupaypi akllasqi.

WAYNAMANTAWAN RUNAKUNAMANTAWAN

Huk tutamantansi, huk waynacha Caycay llaqtapi regidorwan tuparuspa putututa phukusqa runakuna waqyananpaqkamachita chaskirukusqa. Chaysi maqt'aa kusionqallaña putututa awlunmanta mañarukuspa muqu patamantas, tukuy kallpanwan phukuspa mana t'uqyachisqachu; hinata putututa wikch'uspa kapillaq torrenman wicharuspa kampanata p'anamusqa, achkakama p'anaqtinsi lliw runakuna p'itamusqaku.

- ilman karun!, ¿Tayta kurachu chayaramun icha pichu wañurunpas? - nispas runakunaqa manchasqa tapuykusqaku.
- ¡Regidormi qamkunawan rimayta munan, suyaychis! - ninsi waynaqa.

Chay panpapi tiyachkaqtinkus huk phiña turu lliwta ch'iqirichisqa, wakinsi mayuman phawaykusqa, huktaq mallkiman warkukusqa, urman hatarinsi runakunaqa ayqikusqa, manaña kutimusqakuchu.

Chay qhipatas waynapas asnupi ichiykuspa wasinman ripukusqa.

Joel David HUANCA PUMALAURO, 5º Wayllpanpamanta, 1 Tupaypi akllasqa.

MARCOSAMANTAWAN KUNTURMANTAWAN

Huq kutinsi, Marcosaqa, mana mink'ay kaqtin, ñañan Luisallapiwan wasinkuq larullanpi chakrata llamk'asqaku, irqichantaq uwikhankuta chayllapi michisqa, wakankutaqsi mayu patapi mikhusqa.

Chaysi kuskan p'unchawta llamk'achkaqtinku, huk yana kunturqa tiyaruaq hinallaña muyupayamusqa, hinaspas maqt'achaqa waqyasqa:

- ¡Yaw, walqay kunka kuntur! ¿Imatataq munankirí? - nisqa.
- ¡Khallasimi irqi, upallay! ¡Wakaykita suwa apachkan, chayllatapas qhaway!
- ¡Mamay wakanchistas suwa apaaaachkan! - nispa qhapariqtinsi, Marcosaqa ñañantin urayman tirasqaku, irqipas qatillasqataq.

Chayaruqtinkuqa, wakakunaqa llakhis mikhuchkasqaku, utqayllas kutimunku, chakrankuq urallanpis kunturqa huk uwikhata mikhuchkasqa, chaysi rumiwan ch'aqispa mana hap'ichisqakuchu, hinaspas Marcosaqa phiñarikusqa:

- ¡Yaw llulla kuntur, uwikaytamá mikhuchkasqanki!

- ¡Panay, huchaymi, pampachawayyá! Arí llullarukuraykismi, yarqasqa kaspaymi uwihaykitapas mikhururqani.

- ¿Manachu ima wañusqa pichinkullatapas tarikuranki? - nispas irqi nisqa.

- ¡Manam! hina yarqasqallam kachkani, huk uwihatawan qhuway! Ama hinachu kay, kutichipusqaykin, nispas kunturqa walikun.

- ¡Manapunin, wakchan kani, imaywantaq wawaykunatari uywayman!

- ¡Hinatayá panay! - nispa mat'iqtinsi Marcosaqa huk chitatawan kunturman mikhunanpaq quykusqa.

Tarpuyta tukuspa ripunankupaq q'ipichakuchkaqtinkus, kunturqa kutiramusqa, chapchunpis huk khipuchata apamusqa chaytas Marcosaman haywaykusqa:

- ¡Sumaq sunqu panallay, yarqayniy thasnuq, kayllatapas chaskiway!

Chay khipuqa llasasqas, paskaspa qhawaykuqtinqa quriqullajis kasqa. Kuisqas Marcosapas, kunturpas t'aqarinakunku, chaypi tukun.

Flavio QUISPE CHINO, 6° Wayllapanpamanta, I Tupaypi akllasqa.

WARMIKUNAMANTAWAN APUMANTAWAN

Unay watas arí, kay Wayllapampapi iskay warmikuna ñañantin achka uwikhayua kasqaku, sapa p'unchawsi puchkayuspa michimua purisqaku, uwihata utaq millwanta qatuspallas allinta kawsakusqaku...

Huk wataqa yanqallamantas uwihaga tukukuyta qhallasqa, kunturñas mikhurun, atuqñas sipirun, suwañas q'ipirun, mayuñas aparun, tulluyaspas wañurun; manas imayna rurayta atinkuchu, hampikunatas hillp'unku manas imananchu, pisillamansi tukurapusqa.

Chaysi huk p'unchawqa, waqaspa tiyachaqtinku, huk kuntur allilla chinpaykuspa khaynata rimapayasqa:

- ¿Imamantataq unuy paratari waqankichis?

- ¡Uwihaykun tukurukunqaña, piraq payayaqtiyku uywawanqaku! - nispas warmikunaqa willakunku.

- ¡Lunla warmikuna! ¿Manachu yacharqankichis? mana uywaqninta yuyaqtiykichismi, uwihaga payman kutipuchkan.

- ¡Ñuqallaykutaq uywakuykuqá, manan pipas yanapawankuchú! - ninkus.

- ¿Pitaq q'achuntari wiñachin, pitaq yakutari hisp'amunrí?

Chayraqsi warmikunaqa yuyarinku, taytamamankuq wañusqanmanta pachas mana hayk'aqpas Apu Pachatusantaqa yuyasqakuchu, huk yachaqta mink'akuspas, iman mañakusqanta q'ipiyukuspa risqaku. Apu Pachatusanman kikinmansi haywakamusqaku aqhata, kukata, allinnin uwihatataq p'ampamusqaku.

Chay qhipatañas kaqlla uwihankuqa mirayta qhallasqa, chaymantaqa sapa watallas uwihata ch'uyaspa Apu Pachatusanmanqa haywakusqaku.

LLANT'ACHIQMANTA PHUYUMANTAWAN

Unay watas arí, kay Wasaq llaqtapi huk runa Chuparapi llant'achisqa Mamacha Natividadpa phistanpi kargo pasanapaq.

Allin tutaraq hatarispas, warmi qhari Chupara panpapi, wit'uchkaranku, hinaspas yanqallamanta phuyu pampaykamusqa, kargoyuqqa phiñasqas rimapakusqa:

- ¡Phuyu karakhu, manachu llant'achinayta munanki! - nisqa.
- ¿Pin kamachirasunki kay achka mallkikuna marunaykipaq?, ¡Kunanmi parachisqa, mayuan apachisayki! - nispas phuyu qhapisqa.

Chiqaqpis rayu t'uqyanpacha, wayra, chikchi, paras hatarin, mayupas hachakunata, k'ullukunata, washakunatas apasqa; chaysi mink'akusqan runakunaqa manas puririyta atisqakuchu, mancharikuspas waqayusqaku. Chayñas kargoyuqqa pituchakuspa Mamacha Natividadta waqyakusqa:

- ¡Mamachallay Natividad, kay phuyumanta hark'away!
- ¿Kunanqa Mamachata waqyarukunki iii? qhallarinaykipaqrí, Mamachatapas Apukunamantapas yuyankichu - nispas phuyuca nin.

Chayta uyarispas llapallan runakuna risakusqaku, hinaspas paraqa thanisqa, hinamantaq Apu Liberianota tink'arisqaku.

- Kunanqa chachakumata, mullita, alisutan tarpuchinki kay llapan wit'uchisqaykita sach'akunaq rantinta wiñananpaq - nispas phuyu karguyuqta kamachillantaq.

Iman phuyuc, pachamamaq kamachisqantas karguyuqqa rurachisqa. Watanmanqa ima sumaqtas huchuy sach'achakuna Chupara panpapiqa mutmuramusqa. Chayllatam willamuykichis.

César Augusto ORTOGORÍN CHILE, 6° Wasaqmanta, I Tupaypi akllasqa.

TIYAYMANTAWAN KUKUCHIMANTAWAN

Unay watas arí, sipasllaraq kaspá, tiyay Rosaqa, Wasaq iskuylamanta llusqispaña, Marka patata wakayku qatimuq sapallan risqa.

Chaysi chay urqu puntapi huk thanta runaqa tiyachkasqa, tiyayqa upallallas sach'a qhipamanta qhawasqa:

- ¿Icha Taytacha wakcha tukuspa kaykunapi purichkan? - nisqa.

Yuyaychakuchkaqtinsi, runaqa kutiriramusqa. Kunkanmansi michiwan walqarukusqa, millay uyayuy, sinqa sapa, phawa ñawi, hatunkaray kirunkunatas hanllaripa qhawachisqa; chayta rikuruspas tiyayqa urayman urman hatarin ayqikamusqa.

Chay runapas qhipantas qatimullantaq:

- ¡Rosacha suyaway, kay qullqi, manan imanasaykichu! - nispa.

- Llaqtaman chayaramuchkaqtinñas yapamanta nimusqa:

- Tariparamullaykiman karan, misk'itan mikhuruykiman karan.

Chayñas tiyayqa kukuchi kasqanta yacharusqa, ñak'aymanta wasiykuman yaykusqa, chaypi unqupayukusqa. Chaymanta pachas manaña hayk'aqpas sapallanqa purisqachu. Chaypi tukun.

Eliana HUARAYO HUAMÁN, 6º Wasaqmanta.

WARMIMANTAWAN ALMAMANTAWAN

Chhaynas kasqa huk llaqtachapi huk wakcha warmi, wawankunata uywaspa wasillanpi tiyaq kasqa, qharintaq llamk'apakuspa puriq kasqa.

Chaysi machasqanpi qharim qaqapaspa wañuruqtin tuta p'unchaw waqasqa. Ochodiasninpis pantiyunta alma qhawaq risqa wawakunantin ayllunkunapiwan, hinaspas tumpa qhipariruspa khaynata waqasqa:

- ¡Yaw alma kusionqachu thallachkanki, ñuqataq churiykikunata hayna ñak'ariyan uywachkani!, ¡Mach'asqaykipi wañuywan tuparunki!, nispa.

- ¡Hamuy! ¡Kaypi thallay, ñuqataq wawaykuna uywaq purisqa! - nispa almaqa makinmanta chutaykusqa sipulturanman.

- ¡Waw, awsillu! - nispa qapariqtinsi ayllunkuna kutimuspa ñak'aymanta kacharichisqaku, kaqmanta almataqa p'ampatamusqaku.

Chaypachamantas, warmiqa manaña qharinta manuchasqachu.

Llapan irqikuna, 5° - 6° Wasaqmanta.

ATUQMANTAWAN WALLATAMANTAWAN

Huk kutinsi, uqhu panpapi mama atuq uñankunata pukllachisqa, chayllapitaqsi kumayrin wallatapas uñakunantin purichkasqa.

Hinaspas atuqqa kumayrinman aypaykusqa, chaysi huch'uy wallatachakunaq chakichanta qhawaykuspa tapuykusqa:
-¿Kumayri, imaynapitaq wawaykikunaq chakichanri pukallaña?
-Kumayri, ñuqqa khurnutan q'ularachirqani pukallataña, chay ukhupin uñaykunataqa huk tuta wisq'arurqani- nispas kutichin wallataqa.

Chayñataqsi sunsa atuqqa, chiqaqpaqsi ch'ampakunawan khurnuta pirqaruspa q'ularachisqa, kumayrinpa nisqan hina uñankunata winarqusqa, paqarisnintin qhawaykuqtinqa k'illimsamansi tukurapusqa.

Hinaspas atuqqa phiñasqa kumayrinta mikhurunanpaq maskamusqa, tuparuqtinkuqa wallataqa uñankunantinsi quchaman phawaykarpasqa, chaysi atuq q'uruntawan sikinta wikutiruspa, quchata ch'akichinanpaq yakuta upiyasqa. Manaña atispas sach'a sikipi thallaykusqa, chaypis huk k'aspi sat'irpamuqtin, wiksan phataqtin wañusqa.

Isaac VILLENA NUÑEZ, Taucamarcapí yachachiq.

QUSQUQ WILLKA TAKIYNIN

Quchuntin

Qusqu, Qusqu millkasqan sutyki
Inkapachaq Tayta Intin hina
tiqsimuyun qasqunpi apasunki
haylli taki unanchanta hina.

Mana llalliy sanaykiq pukaran
llaqtakunan napaykusunki
suyuntaqmi aylluykiwan samisqa,
mat'iykiman philluta churan.

Yarayma

Wiñay Qusqu intiq quri manyankuna
illaykikunata llamk'arqan
haylliykikunatam pacha llaqllarqan
wankiykitataq kusi pacha.

Llapan suyukuna sayarichun
ch'aska takinkuta wach'ichispa
lliw pachataq yuyaychasunkiku
unanchanta k'umuykachispa.

Harawi: Luis Nieto Miranda
Yarawi: Roberto Ojeda Campana.

TEXTOS EN CASTELLANO

EL MAÍZ AMARILLO

(Descripción)

El maíz que crece en mi tierra Taucamarca es pequeño y amarillo, en tiempo de lluvia está verde, el choclito es muy dulce para comer con queso.

Cuando sus barbitas están negras y sus hojas se secan ya está maduro, es bueno para hacer humita con leche y huevo.

Federico MAUTTUPA HUANCA, 2º I.E. N° 50794 de Taucamarca.

EL POLLITO Y LA MANZANA

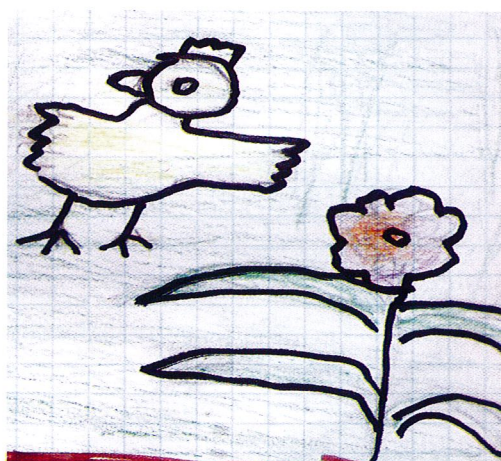
(Cuento)

Una mañana, un pollito estaba solo en el patio. Un perro le quiso comer, apenas se salvó zafando por una rendija.

Al salir vio que una manzana estaba rodando, le dijo:
- Amigo, regresa que el perro me persigue.

Pero la manzana, con un rebote le arrastró hasta una pampita, el pollito quedó aplastado, ni el perro le vio, se pasó de largo.

Finalmente, el pollito pataleó para salir, al picotear probó la manzana, la fruta le gustó mucho y terminaron de comer con su mamá.

Saúl David CCORICASA MANUTTUPA, 2 ° I.E. 50794 de Taucamarca.

DEL SAPO

Dicen que cuando el sapo croa, va a llover fuerte, hay que cuidarse.

Cuando al salir de la casa o del pueblo, uno se encuentra con el sapo trae mala suerte, es mejor regresar.

Cuando el sapo entra a una casa es malo, porque esa casa va a quedar abandonada. O bien los dueños mueren, viajan lejos o se trasladan a otra casa.

Eliana HUARAYO HUAMÁN, 6º I.E. N° 50418 de Huasac.

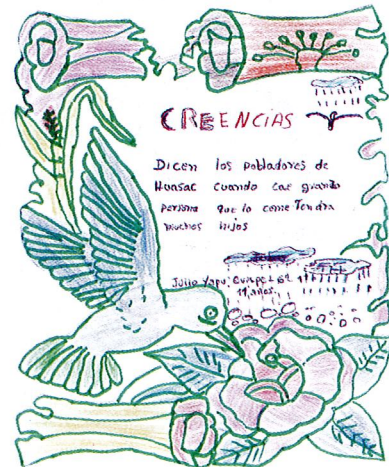

DEL GRANIZO

Los pobladores de Huasac, dicen que la persona que come granizo tendrá muchos hijos; no hay que comer granizo.

Cuando el granizo sorprende a dos o más personas que están viajando o trabajando los está separando; seguro que uno de ellos se irá lejos o morirá.

Julio YAPO QUISPE, 6º I.E. N° 50418 de Huasac.

DE LA LLUVIA

Las personas que hacen adobes, hacen secar el maíz, o cualquier trabajo importante; cuando ven que está por llover, queman ojotas viejas, cebolla o ajo, para que no caiga la lluvia y los malogren.

Las personas que nacieron en tiempo de pascua o sea de abril a octubre, tienen que soplar la lluvia que aparece por los cerros, para hacerlo regresar y que no llegue a mojarles. Pero los que nacieron de noviembre a marzo, no deben soplar porque llaman a la lluvia.

Cuando el chaparrón cae de un momento interrumpiendo el trabajo de una familia, la comida en la chacra o el viaje de dos personas, separa a una de ellas, nunca más volverá a reunirse con ellos, se alejará en vida o morirá.

Si la llovizna cae sobre la ropa de los bebés hay que lavarlas nuevamente, aunque se haga secar produce granitos en la parte del cuerpo que ha rozado, el polito sacará granitos menudos en la espaldita o pecho, el pantalón en el potito o en las piernitas. Por eso no se debe hacer mojar la ropa de los bebitos.

Nohemí HUAMANTUPA PUCLLA, 5º I.E. Nº 50418 de Huasac.

DON TEODORO Y EL VENADO

Dice una vez, Don Teodoro, un vecino de Huasac, iba a juntar sus vacas a un lugar llamado Marca.

Cuando subió a la pampita, vio a un venado con su carga, corrió para cogerlo, el animal se escapó brincando y lo hizo caer su carga al suelo, pero el campesino por querer atrapar al venado no dio importancia a la carga.

Después de correr tanto, regresó a su casa arreando las vacas, le contó lo que pasó en Marca a su padre Don Jacinto, éste se molestó fuerte:

- ¿Por qué no has traído la carga? Ahora es luna llena, pues, ese venado estaba trasladando el tesoro.
- Es que, no sabía - se lamentó el hombre.

Al día siguiente muy temprano fueron al lugar donde vio la carga, encontraron el costal, cuando estaban por agarrar cayó un rayo haciéndoles desmayar, retornaron asustados, arrepentidos por no aprovechar la oportunidad.

Finalmente, contaron el hecho a un anciano, éste les dijo:

- En otra vez, van a tirar con vuestro sombrero, gorro o chalina; este es el secreto para coger el oro y la plata.

Luciano MAMANI HUAMÁN, 6º I.E. Nº 50418 de Huasac.

EL CAMPESINO Y EL BOSQUE

(Cuento)

Cierto día, un campesino salió al bosque, había contratado una motosierra y varios peones con hacha. Tenía que preparar leña para vender a una panadería.

Después de acordar cuántos árboles van a cortar, cómo van a trozar y en dónde van a juntar, empezaron con la faena; apenas se acercaron con la motosierra, los árboles empezaron a moverse y hacer ruido, los trabajadores sintieron miedo, pero el campesino insistió en mutilar, dio la orden gritando:

- ¡Ya pues, arranca con la motosierra!

- ¡No puedo señor! ¡Las manos me tiemblan!, respondió.

- ¡No llores, vas a ver este golpe!

Al dar el primer

hachazo a un molle se golpeó la cabeza, en la

segunda vez el hacha cayó en su pie abriéndole una herida, asustado el hombre caprichoso se echó rendido en el suelo.

Finalmente regresaron sin una sola leña, el campesino tuvo que comprar un eucalipto para cumplir su contrato.

Paola Leticia DIAZ SALAS, 6º I.E. 50418 de Huasac, (Participante I Tupay).

